

САНАТОРНО-КУРОРТНЕ ГОСПОДАРСТВО ЄВРОПИ

1.1. Сучасний стан курортного господарства Європи

Лікувальний (санаторно-курортний) туризм є сьогодні невід'ємною, хоча й досить специфічною складовою туристичної індустрії. Його особливість полягає передусім у переважанні порівняно з іншими видами туристичного обслуговування медичних послуг, які базуються на використанні природних ресурсів. Це обумовлює реалізацію лікувально-профілактичної, реабілітаційної, превентивно – валеологічної функцій лікувального туризму. Багатофункціональність сучасних курортів великою мірою визначає стрімке зростання їх популярності, а звідси – й частки лікувального туризму в формуванні туристичних потоків та у валютних надходженнях.

Разом з тим зростає і кількість власне санаторно-курортних закладів. Зацікавленість владних структур і приватних підприємців в інвестуванні санаторно-курортного господарства визначається цілим рядом особливостей даного виду туризму:

- ~ тривале перебування, обумовлене курсом лікування (результативність курортного лікування забезпечується мінімальним двотижневим його терміном в той час як середнє перебування туриста в країні становить 4-7 днів);

- ~ відсутність обмеженості фінансових можливостей у більшості курортників;

- ~ неможливість функціонування курорту без кваліфікованих кадрів та спеціального устаткування;

- ~ швидка економічна віддача як від реконструкції старих, так і від освоєння нових рекреаційних територій;

- ~ пропозиція як індивідуальних, так і комплексних (у т. ч. популярних антистресових) програм;

- ~ значна ймовірність повторного приїзду клієнтів;

- ~ мода на курорти.

За останні роки курорти вдало переорієнтувалися з обслуговування традиційних груп споживачів – людей похилого віку – на інші вікові категорії за рахунок впровадження широкого спектру дозвіллево – розважальних (анімаційних) програм, що пропагують здоровий спосіб життя.

ТИПИ КУРОРТІВ

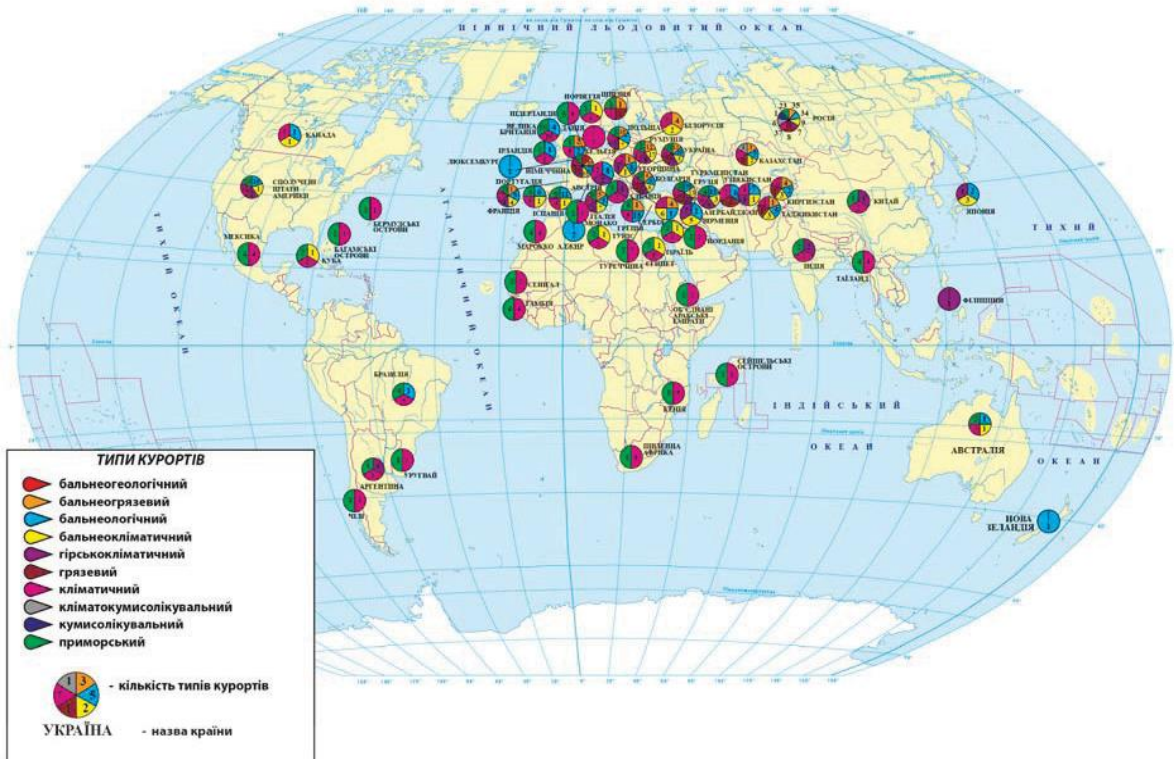

Рис. 3. 1. Курорти світу

Варто також відзначити корінну відмінність курортів Західної та Центральної Європи. У підходах до організації процесу лікування: на курортах «західного зразка» не існує чітко лімітованих рекреаційних циклів, клієнти на власний розсуд обирають час лікувальних процедур і не зобов'язані дотримуватися порад лікаря (Рис. 3.1).

Європа була, є і залишатиметься основним туристичним регіоном. У 2013 році європейськими країнами прийнято 398,8 млн. туристів (57,7 % світового потоку), а доходи від туризму склали 285,0 млрд. дол. (54,5% від загальних). І хоча спеціалісти прогнозують до 2020 року відносна скорочення частки Європи на світовому туристичному ринку, однак абсолютні цифри продовжуватимуть зростати.

За місцем курортної галузі в господарському комплексі та справі охорони здоров'я населення у світовій практиці виділяється кілька основних моделей:

~ використання в основному для потреб національної системи охорони здоров'я з переважною орієнтацією на лікувально-реабілітаційну діяльність (Німеччина, Росія, Білорусь, Україна, Чехія та ін.);

~ орієнтація на іноземних туристів, реалізована переважно через розвиток приморських курортів, що мають здебільшого рекреаційно-профілактичну спрямованість і забезпечують значні валютні надходження (Туреччина, Кіпр, Туніс, Болгарія, Хорватія та ін.);

~ поєднання рекреаційно-профілактичної діяльності приморських кліматичних курортів та лікувально – реабілітаційно – бальнеологічних (Франція, США, Японія, Італія та ін.).

З загального потоку українських туристів на Європу припадає близько 45%. Основними країнами, що приймають туристів з України (в тому числі в санаторно-курортних закладах) є Росія, Польща, Угорщина, Білорусь, Словаччина, Чехія, Німеччина, Румунія, Болгарія, Велика Британія, Сербія і Чорногорія, Франція, Австрія, Італія, Греція, Іспанія. З одного боку, найближчі сусіди забезпечують до 90% потоку іноземних туристів, з іншого – Болгарія, Греція, Угорщина, Іспанія, Чехія, Словаччина сприяють формуванню негативного сальдо туристичних потоків.

1.2. Бальнеологічні курорти Європи

Європа безсумнівно лідирує серед регіонів світу за розвитком санаторно-курортного туризму. З античних часів тут функціонують і користуються великою популярністю *бальнеологічні курорти*. З найдавніших матеріальних свідчень використання з лікувальною метою

мінеральних вод збереглися залишки капітальних споруд курорту Санкт-Моріц (Швейцарія), а також на о. Евбея (Греція). В римську епоху вже були відомі Баден у Австрії та Швейцарії, Будапешт і Балатон в Угорщині, Вісбаден у Німеччині, Добрна в Словенії, Екс-ле-Бен у Франції, Баїла-Еркулане та Синджорз-Беї в Румунії, Бат у Великій Британії, Хісаря в Болгарії та ін. З XVI ст. починається масове будівництво, облаштування та експлуатація європейських курортних закладів [63].

На початку XXI ст. першість серед європейських країн за розвитком і значенням бальнеологічних курортів для розвитку лікувально-оздоровчого туризму належала Чехії, Угорщині, Румунії, Німеччині, Швейцарії, Австрії.

Курорти сучасної *Iexii* щороку відвідує близько 2 млн. чол. Більше як із 70 країн світу. Понад 600 років існує найвідоміший чеський курорт Карлові-Вари, мінеральні води якого, різні за хімічним складом, температурою та властивостями, застосовуються при найширшому спектрі захворювань: порушенні обміну речовин, ожирінні, холециститі, остеоартрози, цукровому діабеті, гастриті, язві. Щороку в Карлових-Варах лікується понад 50 тис. чол., а близько 2 млн. чол. відвідують курорт як екскурсанти. Інший чеський курорт, Маріанське – Лазне, спеціалізується на захворюваннях опорно-рухового апарату, верхніх дихальних шляхів, урологічних захворюваннях. Мінеральні джерела в Подебрадах мають високу ефективність при лікуванні серцево-судинних захворювань і практично всіх внутрішніх органів. З понад 40 чеських курортів слід відзначити бальнеологічні (Беловес, Бехіне, Біліна, Богданеч, Константінові-Лазне, Лазне-Белоград, Лазне-Дарков, Лугачовіце), грязьові та бальнеогрязьові (Веліховні, Тоушень, Тршебонь, Вельне-Лосіні, Лазне-Лібверда, Франтішкове-Лазне), бальнеокліматичні (Яхімов – перший радоновий курорт, Янске-Лазне – перший у Європі для лікування дитячого паралічу, Карлова-Студанка, Кіселька, Лазне-Кінжварт, Тепліце).

Угорщина славиться своїми термальними банями та бальнеологічними курортами: 1289 свердловин з термальною водою, 136 джерел лікувальної питної води, 48 джерел мінеральної води, 5 лікувальних печер, 4 родовища лікувальних грязей. Будапешт – чи не єдина з європейських столиць, яка одночасно є визнаним бальнеологічним курортом: на території міста розташовано 123 термальних джерела. Однак більшість курортів країни сконцентровано навколо оз. Балатон. Це Балатонфюред, Шіофок, Тіхань, Балатонкенеше, Балатонсабаді, Балатон-маріафюрдьйо та ін. Вони функціонують на базі термальних джерел, балатонських води і грязі; особливого мікроклімату передгір'я Баконь. З кінця XVIII ст. використовуються слабомінералізовані сульфатно-гідрокарбонатні кальцієво-магнієві води джерел Балатонфюреда, який

став ослабленим курортом зі спеціалізацією на серцево-судинних захворюваннях. Неповдалік від Балатона, в передгір'ї Баконь, знаходиться один із найпопулярніших бальнеогрязьових курортів Хевіз. Термальні мінеральні води і сульфідні грязі місцевого озера ефективні при лікуванні опорно-рухового апарату, периферійної нервової системи, гінекологічних захворювань. Озеро придатне для цілорічного купання. «Меккою» ревматиків, яку щороку відвідує понад півтора мільйони чоловік, угорці називають Хайдусобосло. Крім того в Угорщині функціонують курорти Бальф, Харкань, Дюль, Н'їредьхаз, Бюк, Бюксек, Естеріом, Печ, Мішкольц, Парад та ін. Загалом 84 населені пункти Угорщини мають офіційно затвержені джерела мінеральної води.

Знамениті європейські бальнеологічні курорти Баїла-Еркулане та Синджорз-Бей знаходяться в **Румунії**. В цій країні сконцентровано близько 30% запасів мінеральних вод Європи, тут функціонує понад 160 бальнеологічних курортів. Найстаріший з них, Баїла-Еркулане, розташований посеред парку з рідкісними породами дерев в оточені мальовничих вершин Південних Карпат. Основний лікувальний фактор – термальні (38-60°C) сульфідні та хлорні натрієві, подекуди – радонові мінеральні води. Курорт спеціалізується на лікуванні захворювань серцево-судинної та периферійної нервової системи, порушення обміну речовин, гінекологічних хвороб та реабілітації після травм. З 1845 року функціонує бальнеологічний та гірськокліматичний курорт Ватра-Дорней. Місцеві вуглекислі, залістисті та миш'яковисті мінеральні води і торфові лікувальні грязі дозволяють лікувати серцево-судинну та нервову систему, гінекологічні захворювання, супутні хвороби органів травлення. Мінеральні джерела і цілюще повітря Карпат, а подекуди ще й грязьові родовища, є лікувальною базою курортів Борсек, Буштени, Баїла-Говора, Баїла-Оленешті, Ковасна, Келіменешті, Прайд, Сіная, Сленік-Молдова та ін. На Нижньодунайській низовині неподалік від Бухареста знаходиться курорт Амара. Відомими румунськими приморськими бальнеологічними курортами є Мангалія та Ейфорія, бальнеогрязьокліматичним – Текірг'ол.

Всесвітню славу мають бальнеологічні, в т. ч. термальні, курорти **Німеччини**, популярність яких дедалі зростає завдяки рівню медичного обслуговування і розширенню номенклатури послуг. Щороку на німецьких курортах оздоровлюється біля 1 млн. чоловік. Найстаріший курорт країни Бад-Кіссинген із його цілющими мінеральними джерелами дозволяє лікувати серцево-судинні захворювання, порушення кровообігу та обміну речовин, діабет, хвороби опорно-рухового апарату. Ослаблений і престижний курорт Баден-Баден завдяки гарячим хлоридно-натрієвим мінеральним водам рекомендований для загальної очистки організму, лікування ревматизму, хвороб опорно-рухового апарату, пе-

риферійної нервової системи, а також деяких захворювань шлунково-кишкового тракту і органів дихання. Джерельна вода використовується для пиття, інгаляцій, купання, різноманітних водних процедур. Джерела найгарячішої (75-78⁰С) в Західній Європі мінеральної води є лікувальною базою курорту Ахен (Швертбад). Ті цілющі властивості використовуються, зокрема, найсучаснішою в Європі ортопедичною клінікою. 6 клінік Ахенського університету спеціалізуються в усіх напрямках медицини: кардіології, пульмонології, гастроентерології, онкології, гінекології тощо. Сучасним комфортабельним курортом є Бад-Фюссінг в Баварії, де навколо трьох гарячих джерел зосереджено понад 30 санаторіїв і готелів. Вони спеціалізуються на лікуванні захворювань суглобів і м'язів, серцево-судинної системи, посттравматичних і постопераційних паралічів, наслідків поліомієліту, гінекологічних захворювань. Всього в Німеччині близько 50 бальнеологічних курортів, серед яких Бад-Кройцнах, Бад-Наухайм, Бад-Лаузік, Бад-Емс, Бад-Брамбах, Бад-Вільдунген, Бад-Дюрхгайм та ін. Значна їх частина орієнтована на комплексне використання елементів природного середовища – джерел мінеральних вод, родовищ лікувальних грязей, клімату. Так, до бальнеокліматичних курортів відносяться Вісбаден, Бад-Брамбах, Бад-Зудероде, Бад-Лібенштайн, Бад-Райхенхалль та ін. [63].

АВСТРІЯ

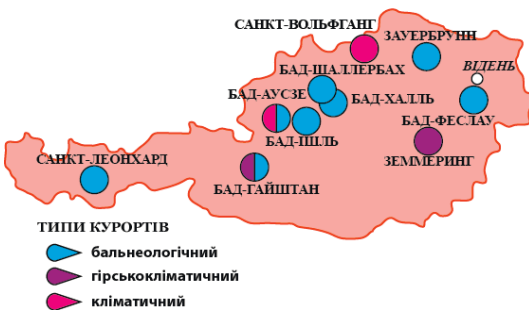

Рис.3.2. Курорти Австрії

Баден, Бад-Шаллербах, Бад-Халль, Бад-Ішль, Бад-гастайн, Бад-Фюслау, Зауербрунн належать до найбільш популярних бальнеологічних курортів *Австрії*, які приймають п'яту частину усіх туристів (Рис. 3.2). Ще з часів римських завоювань відомий австрійський Баден, що мав назву Акве. Курорт розташований поблизу Відня. Використання слабо мінералізованих сульфідних мінеральних вод дозволяє лікувати захо-

рювання серцево-судинної, периферійної нервової системи та опорно-рухового апарату. Бадгастайн – це найбільш відомий у світі з сучасних австрійських курортів. Він знаходиться в землі Зальцбург і функціонує в основному за рахунок використання радонових мінеральних вод, якими лікуються захворювання опорно-рухового апарату і ендокринної системи.

У мальовничих *швейцарських* Альпах розташовані всесвітньо відомі Баден, Санкт-Моріц, Бад-Рогац, Бе-ле-Бен, Шінцнах. Один із найстаріших європейських бальнеологічних і гірськокліматичних курортів, Санкт-Моріц, лежить на висоті 1856 м на березі однойменного озера. Ще з епохи бронзи цілющі властивості місцевих залізистих мінеральних вод використовуються для лікування захворювань опорно-рухового апарату і системи травлення. Останнім часом австрійські та швейцарські курорти широко практикують з оздоровчою метою фітотерапію альпійськими лікарськими травами. Найвідомішим фітотерапевтичним центром країни є Кран-Монтане. На курорті успішно лікують дерматози, порушення обміну речовин, діабет, захворювання суглобів, розлади нервової системи.

В європейській частині *Росії* функціонує велика кількість курортів, які використовують у лікувальних цілях різноманітні за хімічним складом мінеральні води та лікувальні грязі. Найбільш популярними серед українських споживачів є курорти Кавказького курортного району. Кавказькі Мінеральні Води (П'ятигорськ, Кісловодськ, Ссентуки, Железноводськ) оголошено еколого-курортним регіоном. Тут на площі в 2 тис. км² зосереджено понад 100 джерел мінеральної води 13 різних типів та родовище лікувальних грязей – оз. Тамбунак. Бальнеологічними курортами Північного Кавказу є столиці: Кабардино-Балкарії – Нальчик (гідрокарбонатно-натрієві та йодо-бромні хлоридно-натрієві мінеральні води, лікувальні грязі) та Північної Осетії-Аланії – Владікавказ (сірководневі мінеральні води). Значної шкоди курортному господарству регіону завдали бойові дії в Чечні.

Важливим курортним регіоном Росії є Причорноморський. Популярність приморських курортів зростає за рахунок джерел мінеральних вод, мулових і сопкових лікувальних грязей. Найбільш завантаженим бальнеокліматичним курортом зони цілорічного функціонування є Гарячий Ключ. Унікальні джерела вуглекислих миш'яковистих мінеральних вод використовуються оздоровницями Туапсе. Серед відомих бальнеологічних курортів зони – Сочі, Мацеста, Кудепста, Майкоп, Анапа, Сйськ (на Азовському морі). В Центральному курортному регіоні особливо слід відзначити такі курорти, як Тишково, Дорохово, Країнка, Кашин, Липецьк. На курортах Ундори та Обуховський використовуються лікувальні властивості мінеральних вод типу Нафтуся.

На північному заході Росії до числа унікальних віднесено курорти Сестрорецьк, Стара Русса, Хілово. В Карелії функціонує найстаріший російський курорт – Марціальні Води – на базі джерел залізистих мінеральних вод. Величезні запаси сульфатних, хлоридних, сірководневих, радонових мінеральних вод різного катіонного складу і міри мінералізації, а також торфових, сапропелевих і мулових лікувальних грязей на

півночі європейської частини Росії використовуються лише кількома курортами регіонального значення: Солоніша, Сольвичегодськ, Тотьма та ін.

Багато унікальних курортів функціонує в Уральському курортному районі. На курорті Янган-Тау (Башкортостан) для лікування захворювань опорно-рухового апарату, периферійної нервової і серцево-судинної системи, нирок і сечовивідних шляхів використовується єдине в країні родовище газопарових струменів. Лікувальні властивості соляних копалень експлуатуються на курортах Березняки та Соль-Ілецьк. Серед відомих курортів зони також Усть-Качка, Нижні Серьгі, Кісегач, Іжевські Мінеральні Води, Увільди. Популярними курортами Поволжя є Тінакі, Елтон, Сергіївські Мінеральні Води.

Відомі бальнеологічні курорти **Словенії** – Терме-Чатеж, Рогашка-Слатіна, Добрна, Доленске-Топліце, Моравске-Топліце, Шмарешке-Топліце, Раденці. Найпопулярнішим серед них є Терме-Чатеж, відомий з кінця XVIII ст. Тут використовуються термальні мінеральні води, придатні для лікування ревматичних захворювань, дегенеративного та позасуглобного ревматизму, захворювань опорно-рухового апарату, неврологічних хвороб, а також з реабілітаційною метою після онкологічних операцій. Унікальність курорту Рогашка визначається тим, що тут використовується мінеральна вода, яка за вмістом магнію і бактеріологічною чистотою не має аналогів у Європі. На курорті лікуються хвороби шлунково-кишкового тракту, порушення обміну речовин, ожиріння. Бальнеокліматичний курорт Добрна використовує термальні кальцієво-магнієво-гідрокарбонатні мінеральні води і торфові лікувальні грязі. Перша згадка про місцеве мінеральне джерело відноситься до 1147 року. Курорт спеціалізується на гінекологічних, урологічних, онкологічних, неврологічних захворюваннях, а також хворобах системи кровообігу [63].

Не менш знаменита своїми бальнеологічними ресурсами (близько 500 мінеральних джерел) **Болгарія** (Рис. 3.3). Саме на території цієї країни знаходиться найгарячіше

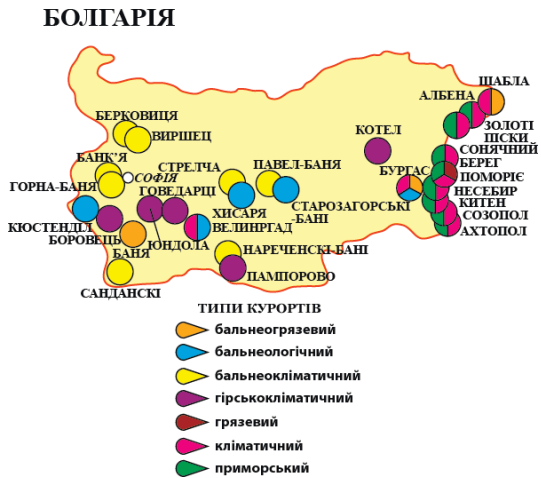

Рис. 3.3. Курорти Болгарії

джерело мінеральної води в Європі – Сапарева-Баня (+91,5°C). Більшість бальнеологічних курортів Болгарії зосереджена в гірських масивах Стара Планина, Родопи та Пірін на півдні і заході країни. Курорт Велінград знаходиться в мальовничій Чепікській котловині в Західних Родопах і використовує з лікувальною метою воду 72 термальних джерел (азотні натрієві фтористі мінеральні води, різні за аніонним складом, мірою мінералізації та вмістом мікроелементів). Перша купальня в районі нинішнього курорту була збудована ще в 1640 році. Нині це один із найбільших у країні лікувальних центрів, що спеціалізується на захворюваннях опорно-рухового апарату, периферійної нервової системи, нирок, шлунку і кишківника, серцево-судинної системи, гінекологічних хвороб.

Великою популярністю в країні користується курорт Кюстенділ, що функціонує за рахунок використання азотних гідрокарбонатно-сульфатних натрієвих мінеральних вод для лікування захворювань спинного мозку, серцево-судинної системи, порушень обміну речовин тощо. Варто відзначити такі болгарські бальнеологічні курорти, як Баня, Мерічлері, Овча-Купел, Слівенські, Старозагорські та Хасковські – Мінеральні -Бані, Хісаря; бальнеогрязьові – Баня, Бураскі – Мінеральні -Бані; бальнеокліматичні – Банкя, Беркавиця, Виршец, Горна-Баня, Нереченські-Бані, Стрелча, Тузла, Шабла.

Більша частина бальнеологічних курортів *Польщі*, яких налічується понад 30, територіально сконцентровані в Судетах і Карпатах, де в комплексі з іншими природними факторами з оздоровчою метою використовується цілюще гірське повітря. Серед таких – Іванич-Здруй, Льондек-Здруй, Щавно-Здруй, Кудова-Здруй, Длугополе-Здруй та ін. Загалом для польських курортів характерне використання всіх сприятливих факторів навколишнього середовища. Найбільш відомими бальнео-грязекліматичними курортами є Іновроцлав, Камень-Поморські, Рабка, Риманув, Цехоцінек, Чернява-Здруй, Свєрадув-Здруй, Колобже, а також Криниця, що одночасно належить до найбільших центрів відпочинку і зимового спорту. Близько 200 років тому на схилах Бєсکیدів було відкрито джерела гідрокарбонатної кальцієво-магнієвої, вуглекислої гідро-карбонатної кальцієво-магнієвої та гідрокарбонатної натрієво-кальцієвої мінеральної води. Крім того, важливими лікувальними факторами є торфові грязі і м'який клімат, що забезпечують ефективне лікування захворювань органів травлення, дихання, сечостатевої системи, серцево-судинної системи, порушення обміну речовин. Відомими грязьовими курортами Польщі є Буско-Здруй, Венєц і Хорінєц.

В *Сербії* функціонує 53 курорти. Багато термомінеральних, мінеральних (у т.ч. радіоактивних) джерел і родовищ лікувальних грязей. У поєднанні зі сприятливими кліматичними умовами і відносно деше-

визною лікування приваблюють курортників із-за кордону, в т. ч. з України. Серед найвідоміших сербських курортів – Враньська-Баня (опорно-рухова і сечостатева система, органи дихання і травлення, діабет), Соко-Баня (нервова система, опорно-руховий апарат, дихальні шляхи), Нішка-Баня (серцево-судинна і нервова система, дихальні шляхи, гінекологія), Баня Ковиляча (серцево-судинна і нервова система, опорно-руховий апарат), Златібор (серцево-судинна, нервова та ендокринна система). Популярними курортами є також Русанда, Буковичка-Баня, Матарушка-Баня, Врнячка-Баня, Брестовачка-Баня.

Світової слави зажив *французький* бальнеологічний курорт Віші, який знаходиться в Центральному масиві. Тут використовується 12 субтермальних і термальних джерел радонової вуглекислої гідрокарбонатної натрієвої води для пиття, ванн, інгаляцій, зрошень. Ці процедури забезпечують лікування захворювань печінки, жовчних шляхів, кішківника, нирок, ендокринної системи. На південний захід від Віші розміщений ще один популярний бальнеокурорт – Ла-Бурбуль, мінеральні води якого мають найбільший вміст миш'яку серед європейських джерел. На курорті ефективно лікують порушення обміну речовин, анемію, бронхіальну астму, захворювання шкіри. Серед інших бальнеологічних курортів Франції – Ев'ян-ле-Бен, Бурбон-Лансі, Ман-Дор, Вігтель, Контрексевіль, Мондорф-ле-Бен, Морсбон-ле-Бен, Пломб'єр-ле-Бен, Екс-ан-Прованс, Котре, Баньєр-де-Бігор, Екс-ле-Бен, Дакс.

Понад 2000 років налічує історія окремих бальнеологічних і бальнеогрязьових курортів *Італії*. За деякими даними, в країні функціонує 137 курортів і курортних місцевостей. Серед найвідоміших можна назвати: Абано-Терме на Венеціанській низовині; Борміо, Левіко, Рончєнє, Сірміоне в Альпах; Монтекатіні-Терме, Сальсомаджоре-Терме в Апенінських горах; Аньяно-Терме, Кастелламаре-ді-Стабія поблизу Неаполя. Абано-Терме є одним із найбільших курортів Західної Європи. Тут функціонує понад 70 готелів і пансіонатів з лікуванням. Термальні радонові хлоридні натрієві йодо-бромні мінеральні води і грязьові родовища дозволяють лікувати захворювання опорно-рухового апарату, а також гінекологічні, хвороби дихальних шляхів, периферійної нервової системи.

З першої половини XIX ст. починає розвиватись курортна справа в *Кумі*. Бальнеологічні курорти цієї країни використовують в основному йодні та бромні мінеральні води, а також води без специфічних компонентів і торфові лікувальні грязі та сапропелі. На основі їх запасів функціонують санаторно-курортні заклади в Друскінінкаї, Бірштонасі та Паланзі. Ці курорти, зокрема, пропонують ефективні програми реабілітації онкологічних хворих.

Головним туристичним ресурсом *Греції* є її історико-культурна спадщина і клімат, обумовлений острівним і півострівним положенням країни на узбережжі теплих морів. Однак змістовний відпочинок у цій балканській країні можна поєднати з лікуванням на її численних бальнеологічних курортах, що знаходяться, як правило, поблизу головних туристичних центрів або на морському узбережжі. Саме такими є Ікарія, Іпаті, Камена-Вурла, Кіліні, Кітнос, Нігрита, Платістома, Смаковон, Термопіле, Едіпсос, Елефтере. Ідеальним місцем для оздоровлення вважається курорт Камена-Вурла: оточений залісненими гірськими схилами, він лежить на березі Егейського моря. Головний лікувальний фактор – це гарячі (33-41⁰С) джерела радонової хлоридно-натрієвої та гідрокарбонатно-хлоридної натрієвої мінеральної води, найбільш придатні для лікування захворювань опорно-рухового апарату і периферійної нервової системи. Поблизу знаходиться г. Парнас із гірським курортом і центром зимового спорту Аракова і знамениті Дельфи [63].

1.3. Кліматичні курорти Європи

Завдяки сприятливим кліматичним умовам значного розвитку в Європі набули кліматичні курорти – зокрема, **приморські та гірськокліматичні**. Їх поєднання дозволяє деяким країнам вирішити проблеми сезонності туризму.

Найпотужніші **приморські** кліматичні курортні зони сформувалися в Чорноморсько-Середземноморському регіоні. Саме розвиток курортного господарства приморських районів забезпечив цілому ряду країн регіону (Італія, Франція, Іспанія, Греція, Мальта, Монако, Хорватія, Болгарія) не лише провідні позиції на світовому туристичному ринку, а й розв'язання важливих соціально-економічних проблем. Відносно сприятливі для розвитку приморських курортів кліматичні умови наявні також на узбережжі Атлантичного океану, Балтійського та Північно-го морів.

Останнім часом навколо всіх приморських міст Європи утворились туристичні райони чи зони відпочинку. Хоча в даному випадку мова йде виключно про ті приморські курортні комплекси, які мають розвинену лікувально-оздоровчу інфраструктуру на основі використання сприятливих мікрокліматичних умов певної місцевості.

Найбільш сприятливими впродовж усього року є кліматичні умови курортів *Іспанії*; розташованих на Канарських островах (холодний субкомфорт формується лише в листопаді) і на середземноморському узбережжі (вони поступаються за своїми кліматичними характеристиками

іншим курортам регіону лише в липні-серпні). Канарські острови знаходяться на відстані 100 км від західного узбережжя Північної Африки. Найбільші курорти розташовані на о.Гран-Канарія (Лас-Пальмас, Агумейс) та о.Тенеріфе (Санта-Крус-де-Тенеріфе, Ла-Лагуна). В зимовий період Канарські острови приймають близько 200 тис. відпочиваючих. Континентальні середземноморські курорти Іспанії знаходяться переважно на вузькій прибережній рівнині Коста-Бланка, що лежить між Валенсією і затокою Мар-Менор. Основними курортами цієї зони є Аліканте, Бенідорм, Бенікосім, Деніс, Альтея та ін. На північному сході Іспанії, в Каталонії, сформувався курортний регіон Коста-Брава (Паламос, Пляж-де-Аро, Сан-Феліу-де-Гішольс, Тоса-де-Мар, Бланес та ін.). На півдні Іспанії, на узбережжі моря Альборан, простягається курортний регіон Коста-дель-Соль із курортами Малаіа, Торремолінос, Марбелья, Естепоне. Піщані бухти, оточені скелястими берегами, характерні для курортів Балеарських островів (Пальма, Ібіса, Сьюдадела, Порто-Крісто, Алькудія, Сольсер, Таламанка, Сан-Антоніо та ін.). Менш сприятливі кліматичні умови властиві приморським курортам північно-західної частини Іспанії. Атлантичне узбережжя країни має скелястий ландшафт, і тому курорти даної місцевості – Сан-Себастьян, Деба, Лекейто, Луарка, Сада та ін. – розміщуються в бухтах, утворених естуаріями річок.

На курортах *Італії* найбільш сприятливі погодні умови встановлюються з квітня по жовтень, однак у серпні за своєю кліматичною комфортністю цей регіон дещо поступається, наприклад, Ялті, Сьпаторії, Одесі, курортам північної частини Хорватії.

Загалом приморські курорти Італії можна об'єднати в три курортні райони. Так, курорти Адриатичного моря розміщені в основному між Анконою і Трієстом. Найвідоміші з них – Річчоне, Червія, Градо, Рюміні, Пезаро. Центром іншого розвинутого курортного району є Неаполітанська затока (курорти Сорренто і Касамічола-Терме) з островами-курортами Капрі та Іск'я. Даний район охоплює частину узбережжя Тірренського моря, що простягається в напрямку Риму (курорти Анці, Лідо-ді-Остія), а також о.Сіцилія. Своєрідними природними символами району є вулкани Везувій та Етна. Курорти Сіцилії (найбільший з них – Таорміна) зосереджені переважно у східній частині острова. Ще один курортний район країни – італійська Рів'єра (Рів'єра-Лігуре), що займає прибережну смугу вздовж Лігурійського моря між французьким кордоном і містом Спеція – поділяється на дві частини: Рів'єра-ді-Поненте (Алассіо, Сан-Ремо, Альбісола-Маріне, Бордігера) та Рів'єра-ді-Леванте (Раппало, Нерві, Сестрі-Леванте, Портофіно, Леванто, Віареджо, К'яварі). Оздоровчо-лікувальні можливості таких курортів, як Іск'я, Червія, Лако-Амено, Касамічола-Терме, розширюються за рахунок використання бальнеологічних ресурсів.

Винятково сприятливі кліматичні умови визначили місце острівної *Мальти* в числі провідних туристичних ринків Середземномор'я [63].

Значна тривалість туристичного сезону на курортах *Греції*. Так, починаючи з березня комфортні для кліматолікування умови формуються на Криті, Скіросі, Закінфі, а у вересні-жовтні саме грецькі курорти мають найбільш сприятливі для відпочинку кліматичні параметри. В літні ж місяці в більшості курортів країни встановлюється надто спекотна погода.

Найбільш популярні кліматичні курорти континентальної Греції простягаються 70-ти кілометровою смугою вздовж берега Аполлона від Афін у південному напрямку до півострова Апіка. Інша курортна зона сформувалась на узбережжі затоки Кіпарісіакос (Іонічне море) в західній частині півострова Пелопоннес. На Корінфському перешийку знаходиться бальнеокліматичний курорт Лутракіон. Динамічно розвиваються приморські курорти і курортні місцевості на численних островах Егейського і Критського морів – Криті, Родосі, Кікладах, Лесбосі, Північних Спорадах та ін. Серед Іонічних островів особливо слід відзначити Закінч, Керкіру та Кефалінію.

Якщо континентальні пляжі Греції переважно піщані, то острівні - Карбонатно-глинисті.

Перевага *Франції* як країни з розвинутою туристичною інфраструктурою полягає в тому, що вона омивається водами одночасно Середземного та Північного морів і Біскайської затоки. Найважливіший курортний район країни – Лазуровий берег, який налічує 25 курортів. Він є складовою Лігурійської Рів'єри, що займає територію від кордону з Італією до затоки Фрежюс. Приморським Альпам завдячують своїми унікальними кліматичними умовами всесвітньо відомі курорти: Ментона, Ніцца, Канни, Антіб. Своєрідне продовження Рів'єри – нові курорти Ланьєдок-Русільона: Ла-Гранд-Мот, Льокат-Баркарес, Вальрас-Пляж, Сент-Сіпрієн, Сен-Рафаель, Сен-Тропез. На Лазуровому березі розташована карликова держава *Монако*, що одночасно є містом-курортом. Так, зокрема, в Монте-Карло 300 сонячних днів на рік, що створює максимально сприятливі умови для таласотерапії. Комфортні кліматичні умови о. Корсіка перетворили його на місце відпочинку представників світової політичної і культурної еліти, однак формування на острові курортного господарства стримується політичними чинниками.

250-ти кілометрове узбережжя Біскайської затоки між Жирондою та іспанським кордоном отримало назву Срібного берега. Це другий за значенням приморський курортний район Франції. Тут знаходяться такі курорти, як Сен-Жан-де-Люз, Біаріцц, Аркашон, Сулак-сюр-Мер, Сен-Польсюр-Мер, Шатолайон, Монтаніве-сюр-Мер, Лакано-Осеан, Мімі-

зан-Плаж, Конті-Плаж, Осеіор, Сібур та ін. Найсприятливіші кліматичні умови в цьому районі формуються в серпні-вересні.

На північному узбережжі Франції (протоки Ла-Манш і Па-де-Кале) також функціонують численні курорти, серед яких найбільш відомими є Гранвіль, Кутенвіль, Сен-Ва-ла-Уі, Барфлер, Довіль-сюр-Мер, Д'єп, Берк, Ле-Трепор.

Динамічно розвивається курортне господарство східного узбережжя Адріатики. Значна частина приморської смуги належить **Хорватії**. Оптимальні умови для відпочинку встановлюються тут. У період з червня по вересень. Так, у липні одними з найкращих місць для відпочинку в усьому Середземномор'ї є курорти південної, а в серпні – північної частини Хорватії. Мальовничі пейзажі цих курортних зон (за винятком західної частини півострова Істрія) створюють численні острови та гірські хребти. Популярними приморськими курортами Хорватії є Дубровник, Спліт, Макарська, Пула, Опатія, Цріквеніца, Рієка.

Серед відомих Адріатичних курортів інших країн – (Будва, Ульцин, Светі-Стефан, Котор (*Морногорія*), Дуррес (*Албанія*), Порторож, Струньян (*Словенія*).

Азово-Чорноморський регіон дещо поступається перед Середземномор'ям своїми рекреаційними можливостями. Сприятливі для рекреації умови формуються на чорноморських курортах у червні-вересні (найсприятливіший період – липень).

Найбільш розвинене курортне господарство серед країн регіону має **Болгарія**. Перлинами болгарського узбережжя є Златні-П'ясци (північний курортний район) та Слинчев-Бряг (південний курортний район) із широкими піщаними пляжами та розвинутою інфраструктурою. Окремі курортні заклади цих районів – наприклад, готелі «Амбасадор» (Златні-П'ясци) та «Бургас» (Слинчев-Бряг) – надають послуги з бальнеолікування. Популярними серед європейців є болгарські курорти Балчик, Албена, Дружба, Обзор, Несебір, Поморіє (кліматогрязьовий), Созопол, Приморско, Мічурін, Ахтопол та ін.

Румунські курорти розташовані переважно на низовинному рельєфі, і їх дрібно піщані, з домішкою черепашок, пляжі не перевищують 50- 250 м. У ширину і 10 км у довжину. Найвідомішими приморськими курортами країни є Мамає (Констанца) та Ефорія.

Сприятливі для лікування та оздоровлення всіх категорій рекреантів кліматичні умови на чорноморських курортах **Росії** тривають лише з кінця літа до початку жовтня, а відносно сприятливими є всі літні місяці. Купатись тут можна з червня до кінця жовтня. Найпопулярнішим курортним районом країни є Сочинський (Дагомис, Хоста, Адлер та ін.), розташований у передгір'ях Великого Кавказу, з гальковими пляжами і можливостями для бальнеолікування. Хоча для хворих, зокрема,

на серцево-судинні недуги є певні протипоказання: їм не рекомендується перебувати на курорті в серпні.

Гальково-піщані пляжі характерні також для курортів Туапсинського (Туапсе, Аше, Головинка та ін.) і Геленджикського (Кабардинка, Джубга) курортних районів, піщані – для Анапського.

На узбережжі Азовського моря функціонує курорт Сіськ.

Безперечно, найкращі європейські курорти на Атлантиці знаходяться в **Португалії**. Основна курортна зона країни сформувалася на півдні. Це курорти Албуфейра, Сафіш. На захід від Лісабона простягається Кошта-ду-Сул (Сонячний берег), де функціонують курорти Кашкайш, Алжеш, Круш-Кебрада та ін. Далі в бік Порту розташовані курорти Ерісейра, Певніші, Сан-Мартінью-ду-Порту, Назаре, Ешпінью та ін. Ще більшу рекреаційну цінність, обумовлену майже цілорічною тривалістю курортного сезону (за винятком грудня), мають курорти островів Мадейра (Фуншал, Машику, Порт-Санту). В стадії формування перебуває курортне господарство Азорських островів.

Високорозвинене приморське курортне господарство, незважаючи на малосприятливі кліматичні умови, має **Велика Британія** (Рис. 3.4).

Основні 11 курортів – Борнмут, Богнор-Ріджис, Брайтон, Уайт, Істборн, Гастінгс, Маргіт, Рамайт – знаходяться на південному узбережжі. Узбережжя від Дувра до Борнмута отримало назву Англійської Рів'єри. Дещо західніше знаходиться Корнуельська Рів'єра. Найважливіші курорти західної частини країни – Блекпул, Саутпорт, Флітвуд, Торнтон – розташовані на узбережжі Ірландського моря. Найпопулярнішим серед курортів **Ірландії** є Трамор поблизу міста Корк. Найбільш відомим північноморським курортом Великої Британії є Грейт-Ярмут.

Значна частина прибережної території **Бельгії та Нідерландів** лежить нижче

ВЕЛИКА БРИТАНІЯ

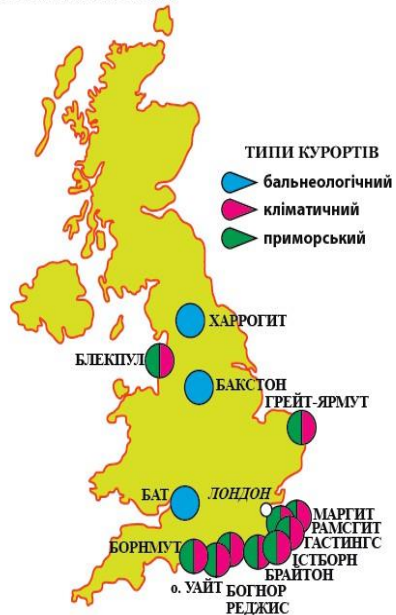

Рис. 3.4. Курорти Великої Британії

рівня моря і захищена від нього дамбами. На вузькій прибережній смузі, незважаючи на несприятливі кліматичні умови, успішно функціонує ряд відомих *бельгійських* курортів: Остенде (кліматобальнеологічний) Зебрюгге, Стене, Бредене, Н'івпорт-Бад, Коксейде, Де-Ланне (Рис. 3.5). За даними природоохоронних організацій, саме бельгійські пляжі вважаються найчистішими в Європі. Серед приморських кліматичних курортів *Нідерландів* – Хайліг-

БЕЛґІЯ

Рис. 3.5. Курорти Бельгії

Ендамм, Хук-ван-Холланд, Егмонд-ан-Зе, Зандворт, Катвейк-ан-Зе.

Найвідоміший кліматичний курорт **Норвегії** – Ханкьо – знаходиться на однойменному острові в північноморській затоці Бохус. Курорт, захищений горами від холодних вітрів, оточений хвойними лісами і має піщаний пляж.

Досить вигідне приморське положення має *Німеччина*, хоча й виходить до холодних морів – Північного і Балтійського. Північноморські курорти Німеччини – Вестерланд, Кампен, Ліст, Вік, Нордернай, Хьорнум, Норддорф, Вангероге – мають здебільшого острівне розташування і зосереджені на Північно- та Східнофризьких островах. Розширення портового господарства Гамбурга, Бременгафена, Вільгельмсгафена, Емдена обмежує розвиток курортів на континентальному узбережжі країни.

Більш потужний курортний район країни – приморська смуга вздовж Балтійського моря. Невелика його глибина в цих місцях сприяє розвитку сімейного відпочинку. Загалом на Балтиці функціонує понад 1000 санаторіїв, будинків відпочинку і туристичних баз. Найвідоміші з них – Шарбойц, Граль-Мюріц, Хайлігендам. Численні морські курорти знаходяться на островах Рюген (Ломе, Бінц, Зеллін, Бабе, Тіссов) та Узедом (Герінг-Сдорф).

Узбережжя Балтійського моря є важливим рекреаційним ресурсом також для *Польщі*. Польські приморські курорти поєднують кліматолікування з бальнео- та грязелікуванням. Таке комплексне надання по-

слуг практикується на курортах Сопот, Меджиздрой, Свіноуйсьце, Камень-Поморські, Колобжег, Устка. Сопот є також місцем проведення численних музичних фестивалів.

Курорти південного та східного узбережжя Балтики характеризуються спільними ландшафтними (переважно низькі піщані береги з дюнами та численними мілководними озерами і затоками, соснові ліси) та кліматичними (тривалість купального сезону – з початку червня до середини серпня) особливостями. Серед найбільш відомих приморських курортів *Литви* – Нерініа, що об'єднує чотири поселення – Юодкранте, Пярвалка, Презла, Ніда, а також Паланка; *Латвії* – Юрмала, Лієпая; *Естонії* – Хаапсалу, Пярну (грязьові), Курессааре, Кініісепп, Нарва-Йіесуу.

Найбільш сонячним місцем Північної Європи є західне узбережжя **Фінляндії**. Саме тут зосереджена більшість фінських приморських курортів, облаштованих у відповідності з найсучаснішими вимогами. В їх забудові переважають готелі, обладнанні з урахуванням надання терапевтичних послуг і широкого спектру оздоровчих процедур. На західному узбережжі країни функціонують курорти Юутері та Хієккасяркіят; на південному – найвідоміший фінський курорт Нанталі. В центральній частині Фінляндії, серед численних озер та соснових лісів, діє кліматичний курорт Ювясколе.

Значна частина курортів Санкт-Петербурзької курортної зони (*Росія*) зосереджена на північно-східному узбережжі Фінської затоки. Це Комарово, Зеленогірськ, Сестрорецьк, Репіно, Выборг.

Серед приморських курортів Балтики слід назвати і *шведські* курорти – Роннебю, Серє, Марстранд. Для фінських і шведських приморських курортів характерні мальовничі пейзажі – численні скелясті острови, порослі хвойними лісами.

Порівняно з приморськими курортами Середземномор'я Південний берег Криму однозначно поступається лише італійській Рів'єрі, Лазуровому берегу та хорватській і чорногорській Адріатиці, де при загалом однакових погодно-кліматичних умовах протягом літнього сезону тривалість теплого періоду значно більша, а зима – м'якіша. Інші українські курорти при наявності певних переваг мають і суттєві мінуси: підвищена вологість, літня гіпертермія, гіперінсоляція, заболоченість узбережжя, менш привабливий ландшафт тощо.

Особливості рельєфу, зокрема, Західної, Центральної та Північної Європи обумовлюють розвиток **гірськокліматичних курортів**. Сьогодні більшою популярністю користуються гірськолижні курорти, однак гірськокліматичні залишаються більш конкурентоспроможними, оскільки, крім цілорічного функціонування, поряд з лікувально-оздоровчими послугами пропонують, як правило, весь спектр послуг гірськолижних курортів.

Сьогодні головним регіоном зосередження гірськокліматичних курортів залишається найстаріший з них *Альпи*. Всесвітньо відомими альпійськими курортами є:

- швейцарські – Давос, Санкт-Моріц, Інтерлакен, Лезен, Локарно, Монтре, Понтрезіна, Церматт, Ароза, Лугано (в передгір'ї);
- французькі – Шамоні-Мон-Блан (біля підніжжя Монблану), Валь-Дізер, Межев, Ансі, Альбервіль, Евіан-ле-Бен, Екс-ле-Бен, Куршевель, Грас (у передгір'ї Альп, поблизу Канн);
- австрійські – Кітцбюель, Земмерінг, Санкт-Вольфганг, Бадгастайн, Заальбах, Цель-ам-Зее, Інсбрук;
- німецькі – Гарміш-Партенкірхен, Оберстдорф, Берхтегаден, Бад-Вьорисхофен;
- італійські – Гараа, Кома, Картіна-д'Ампеццо, Мерано, Ріва-дель-Параа, Мадона-ді-Кампільо, Курмайєр, Піла;
- словенські – Блед, Похор'є, Краньска Гора, Добрна.

На території Німеччини немов продовжуючи гірські пасма Альп, простяглися гірські системи Шварцвальд, Швабський і Франконський Альб, Баварський Ліс, Рейнські Сланцеві гори, Гарц, Рудні гори. Всі вони мають комфортні кліматичні умови, значні лісові масиви, мальовничі ландшафти, що сприяє розвитку курортів. Так, у *Шварцвальді* функціонують курорти Санкт-Блазієн та Хінтерцартен, у (*арці* – Санкт-Андреасберг та Хайлігенштадт; у *Тюрінгському Лісі* – Фрідріхрода, Обергоф і Бад-Лібенштайн; у *Рудних горах* – Берїїсхюбель, Обервізенталь, Бад-Брамбах і Бад-Готтлоуба. В рівнинній частині Німеччини, неподалік від Берліна, функціонують курорти Ной-Фарланд і Райнсберг [63].

Серед гірських масивів, розташованих на території Франції: Піренеї на півдні; Савенни і Центральний масив на південному сході; Альпи, Юра, Vogези та Арденни на сході. Вони є місцем зосередження переважно бальнеологічних і гірськолижних курортів. Так, у французьких Альпах знаходиться 19 гірськолижних курортів, які функціонують з грудня по травень. Сдиним *піренейським* гірськокліматичним курортам Франції світового значення є Котре. В іспанській частині Піренеїв такий курорт Пантікаса. Попри те, що близько двох третин території Іспанії займають гори, розвиток гірськокліматичних курортів тут не є пріоритетним у галузі рекреації. Це пояснюється передусім несприятливими кліматичними умовами внутрішніх районів країни.

Чи не найбільш придатними для гірськолижних видів спорту є гірські системи Північної Європи – Скандинавські гори, Маанселькя, Хібіни та ін. Це підтверджується фактом неодноразового проведення в цьому регіоні Олімпійських ігор і чемпіонатів. Однак суворі кліматичні умови перешкоджають організації в цих місцевостях кліматолікування.

В Центральній Європі основними районами зосередження курортів є Карпати, Родопи, Динари, Шумава. Найбільш високогірна частина *Карпат*, яку складають Татри, Бескиди, Фатра, та Словацькі Рудні гори, належить Словаччині. Тут функціонують такі курорти, як Штрбске-Плесо, Лучівна, Оравські-Подзамок, Штос. Відомі бальнеологічні центри країни також знаходяться на території Карпат.

Значна частина Карпатських гір належить Румунії: де вони займають північні і центральні райони країни. Найвідомішими курортами румунських Карпат є Предял, Пояна-Брашов, Сіная, Пелтінів, Кея, Лаку-Рошу, Борсек, Ковасна та ін. Всупереч поширеній в Україні думці, румунські курорти цілком відповідають світовим стандартам і є досить популярними серед європейців.

Північні відроги *Карпат* і *Судет* – це головні райони зосередження гірських курортів Польщі. Найвідоміший гірськокліматичний курорт країни – Закопане – знаходиться в Татрах. Серед карпатських курортів заслуговують на увагу також Устронь, Північна, Іванич-Здруй. У Судетах функціонують: Кудова-Здруй, Сдліна-Здруй, Цепліце-Сльонске-Здруй, Щавно-Здруй.

Судети, *Рудні гори*, *Меський Ліс*, Карпати, *Орлицькі гори* та інші гірські масиви Чехії відзначаються сприятливими природними умовами для кліматолікування. Таку спеціалізацію мають, зокрема, курорти Лі-повалазне та Ссенік у передгір'ях Рудних гір. Однак усі необхідні складові кліматолікування є і в бальнеологічних центрах країни – Карлова-Студанка, Янске-Лазне, Яхімов, Карлові-Вари, Тепліце.

Болгарські гірськокліматичні і бальнеологічні курорти локалізуються переважно в *Родобах*, *Піріні*, *масивах Вітоша* і *Стара Планіна*. Саме тут знаходяться популярні оздоровниці країни – Боровец, Пампорово, Говедарці, Кюстенділ, Мелнік, Костенец-Баня, Котел, Юндола. Унікальними є найбільш високогірний у країні курорт Вітоша (1800 м над рівнем моря) і місто-курорт Банско (на його території знаходиться близько 120 музеїв).

Найвідоміші гірськокліматичні курорти Охрид (Македонія) і Поградец (Албанія) розташовані на березі мальовничого Охридського озера (Рис. 3.6). В оточенні гірських хребтів розташовані інші курорти Балканського півострова – Іліджа, Ба-

Рис. 3.6. Курорти Албанії

ня-Вручица (Боснія та Герцеговина), Рибарска-Баня, Жабляк (Сербія та Чорногорія), Катлановска-Баня (Македонія).

В Угорщині з її переважно рівнинним ландшафтом на схилах гори Кекеш (1015 м), що є найвищою точкою країни, розташований найвідоміший гірськокліматичний курорт Кекештетьо. Досить популярними курортами її рівнинної частини є Шіофок та Ліллафюред.

Східна Європа повністю лежить у межах Східноєвропейської рівнини, і лише на її межі з Азією піднімаються *Уральські гори* та *Великий Кавказ*. Північні (російські) схили Кавказьких гір загалом мають комфортні умови для організації кліматолікування (за винятком літніх місяців у передгірних і низькогірних районах), розвитку гірськолижного спорту і альпінізму (тут знаходиться найвища точка Європи – г. Ельбрус (5642). Унікальними є також бальнеологічні ресурси. Однак нестабільність політичної ситуації в регіоні перешкоджає використанню і подальшому освоєнню туристичного потенціалу гірськокліматичних курортів Теберда, Домбай, Красна Поляна.

Більшість альпійських, карпатських, рудногірських і родопських гірськокліматичних курортів водночас є бальнеологічними. Обирати той чи інший гірськокліматичний курорт слід на основі комплексу ознак. Так, якщо кліматичні умови гірських систем Європи сприяють прискоренню обміну речовин, то на малих і середніх висотах гір Центральної Азії обмін речовин уповільнюється [63].